

פתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה ב' - יחידת לימוד אחת

קיץ תשע"ה, 2015, שאלונים: 221, 022116
מוגש ע"י צוות המורים של "יואל גבע"

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון השאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. חלק מהתשובות הן בנקודות בלבד, על הנבחן לפרט את הדברים.

בשאלון זה ארבעה פרקים. הנבחנים נדרשו לענות על ארבע שאלות – שאלה אחת מכל פרק, מבניהן לפחות שתי שאלות הכוללות קטע מקור.

נושא א' - טוטליטריות, נאציזם, אנטישמיות, מלחמת העולם השנייה והשואה

פרק ראשון

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 1-3

שאלה 1- מקור- האידיאולוגיה הנאצית והמדיניות כלפי היהודים (1933-1939)

סעיף א'

הדימוי היהודי באידיאולוגיה הנאצית כפי שבא לידי ביטוי בקטע:
"נוכחות היהודים....בדמיון הפורנוגרפי הנאצי... הסלידה הארית ה"בריא" למראה הגוף
היהודי...את הפחד מפני זיהום.. סכנה שבעירום"

על פי האידיאולוגיה הנאצית ובדגש על עקרונות תורת הגזע והאנטישמיות- הגרמנים נחשבו הגזע
העליון, יוצרי התרבות, ומתפקידם לשלוט בעולם. לעומתם, היהודים נחשבו למחריבי התרבות
ותת גזע ויש להשמידם.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שייכנו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

מעקרונות אלה נגזרים דימויי הגוף של הגזע היהודי מול הגזע הארי. על פי האנטישמיות, בגלגולה הנאצי, היהודי נחשב לטפיל, מעוות, מטריד, חייתי ומזהם "החזירים היהודים האלה הורסים אותנו, הם מזהמים את דמנו".

החברה הגרמנית שסבלה משנים של משברים האמינה באופן מוחלט במשטר החדש, שהציע פתרונות קסם, על מנת לפתור את בעיות החברה: "המשטר החדש מביא פתרונות שיתנו מענה לשאיפות ולאינטרסים של המגזרים השונים בחברה".

החברה הגרמנית האמינה באמונה עיוורת בפיהרר, המנהיג העליון, שליח האל, המבטא באופן מושלם את רצון העם. הפיהרר העניק לעם תחושה שיש מי שיוציא את החברה הגרמנית מן המשברים שנוצרו כתוצאה מהפסד גרמניה במלחמת העולם הראשונה. "אמונה זו שרדה בזכות תחושה חדשה של מטרה..."

החברה הגרמנית קיבלה את דימוי היהודי, כפי שהונחל לה ע"י המנהיג העליון (הפיהרר), שקיבע את היהודים בתודעה הגרמנית (עפ"י הדימוי האנטישמי וכשעיר לעזאזל של כל תחלואי החברה הגרמנית).

סעיף ב'

"ליל הבדולח" (9.11.1938):

השלטון הגרמני הפעיל לחץ על היהודים לעזוב את גרמניה. האחריות על הגירת היהודים הוטלה על אדולף אייכמן. באוקטובר 1938 גרשו הנאצים עשרות אלפי יהודים פולנים שחיו בגרמניה אל העיר זבונשיין שבפולין, בסמוך לגבול הגרמני. היהודים שגורשו נקלעו למצוקה חמורה בחורף המזרח - אירופי. צעיר יהודי בשם הרשל גרינשפן ששהה בפריס, שמע על מצוקת משפחתו שגורשה מגרמניה. הוא נכנס לבניין השגרירות הגרמנית וירה במזכיר השגרירות. כעבור יומיים (9.11.1938) מת הדיפלומט מפצעיו.

רצח המזכיר בשגרירות גרמניה בצרפת היווה עילה לפוגרום הכלל-ארצי בגרמניה הידוע בשם "ליל הבדולח".

המונח "ליל הבדולח" הוא על שם הכמות העצומה של זכוכית ובדולח שנופצה בחלונות הראווה של בתי עסק יהודיים והתפזרו בכל רחובותיה של גרמניה.

בלילה שבין ה-9 ל-10 בנובמבר 1938 פשטו יחידות נאציות, יחד עם המון רב, על מבנים יהודיים. הם תקפו יהודים ברחבי המדינה, והסיתו את ההמון המשולהב ליטול חלק בפרעות.

בעיצומו של הפוגרום הוצתו ונהרסו קרוב ל-1,000 בתי כנסת ברחבי הרייך, נשרפו ונשדדו יותר מ-800 חנויות, ומאות מקומות מגורים נהרסו או ניזוקו. מאות יהודים הוכו, כ-30 אלף מהם נשלחו למחנות ריכוז בדכאו ובבוכנוולאד, כ-92 יהודים נרצחו. בסה"כ נהרסו כ-7,500 בתי עסק יהודיים.

 MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

רכוש רב שנהרס בפוגרום היה מבוטח, והתשלום הטיל מעמסה לא קלה על האוצר הגרמני. לכן, כדי לכסות הוצאות אלה, בטענה כי על היהודים לשאת בהוצאות הנזקים שנגרמו ע"י הפוגרום, הטילו השלטונות קנס קולקטיבי על היהודים בסך מיליארד מארק, והיהודים נדרשו לממן את תיקון נזקי הפוגרום מכספם.

אירועי "ליל הבדולח" ביטאו החרפה/נקודת מפנה במצב היהודים בגרמניה:

מעבר מחקיקה ותעמולה לשימוש בטרור פיזי. לראשונה היו גילויי אלימות פיזית ממוסדת ומאורגנת על ידי הממשל הגרמני באותו הזמן בכל רחבי המדינה.

לראשונה נאסרו יהודים והובלו למחנות ריכוז רק בגלל יהדותם: שליחת 30,000 יהודים למחנות ריכוז.

ממדי הפגיעה בנפש וברכוש פרטי וציבורי: רצח עשרות יהודים, הצתת בתי כנסת, בתי עסק ובתי יהודים.

השפעת אירועים אלה על היהודים בגרמניה:

למחרת הפוגרום נתפסו בידי הגסטפו המשרדים של מרבית המוסדות היהודיים בגרמניה: הייתה זו מכה קשה לתשתית הקהילתית החברתית והתרבותית ששייעה עד אז להישרדות היהודים בגרמניה.

הוטל קנס חסר תקדים (מיליארד מארק) על היהודים לכיסוי נזקי "ליל הבדולח" - כרבע מהרכוש היהודי.

שארית התקווה שהייתה ליהודים כי יוכלו להסתדר בגרמניה הנאצית נופצה, והביאה לגל הגירה גדול של יהודים מגרמניה.

שאלה 2- עליית הנאצים לשלטון והנאציפיקציה של גרמניה

סעיף א'

על התלמיד לבחור ולהסביר שניים מהגורמים הבאים, ולהסביר כיצד כל אחד מהם סייע לעליית המפלגה הנאצית לשלטון:

תוצאות מלחמת העולם הראשונה:

- "המלחמה הגדולה" גבתה מחיר דמים אדיר.
- באירופה וגם בארה"ב, נוצרה בעקבות המלחמה קבוצה חברתית של לוחמים לשעבר - "הדור של 1914" או "הדור האבוד".
- הרס כלכלי באירופה. גם התשתית הכלכלית של מעצמות אירופה: הרס חומרי גלם, שיתוק דרכי תחבורה, אובדן כושר ייצור, בזבוז משאבים.
- צבאות צרפת, בריטניה וארה"ב הצליחו להדוף את הגרמנים ובעלות בריתם, ובסופו של דבר, גרמניה נכנעה וחתמה על הסכם שביתת נשק עם המדינות המנצחות.

MY.GEVA

תיכוניםטים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שייכנו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

לפרטים
לחצו כאן!

- **חוזה ורסאי (1919), אשר נחתם בין גרמניה לבין המדינות המנצחות, מלבד ארה"ב.**
 החליש את גרמניה מבחינה טריטוריאלית (לקיחת 13% משטחה), צבאית (צמצום הצבא) וכלכלית (פיצויים). היא הרגישה מושפלת, וכבודה הלאומי נפגע (סעיף 231), כפיית משטר דמוקרטי (רפובליקת ויימאר). המדינות המנצחות לא התייעצו איתה אלא כפו עליה את החוזה. גרמניה חתמה על החוזה בחוסר רצון, תחת איומן של מדינות ההסכמה, שאם לא תחתום – יפעילו עליה הגבלות שונות.
סיוע לעליית הנאצים לשלטון: הגרמנים חיפשו אחר מנהיג חזק אשר יבטל את חוזה ורסאי ויחזיר את גרמניה לגדולתה, לימי שלטון הקיסרות. מנהיג זה יוביל את גרמניה ליציבות חברתית כלכלית ופוליטית. החוזה הוביל לקריסת גרמניה ולמשברים ברפובליקה.

חולשת רפובליקת ויימאר:

בתום מלחמת העולם הראשונה התרחש בגרמניה מהפך פוליטי כפוי. במקום משטר קיסרי, הוקמה בה רפובליקה דמוקרטית. במשך 14 שנות קיומה של הרפובליקה היא סבלה ממשברים כלכליים, חברתיים ופוליטיים שהובילו להתמוטטותה.

בעיות/משברים בתחום הפוליטי

- פיצול מפלגתי.
- התנגדות בגרמניה לקיומה של רפובליקת ויימאר.
- בעיות בחוקת הרפובליקה- בדגש על סעיף 48.
- ריבוי בחירות.
- רציחות פוליטיות.

בעיות/משברים בתחום הכלכלי

- אבטלה
 - רעב
 - הדפסת כסף שהובילה לאינפלציה.
 - תשלום פיצויים כבד.
 - החרפת המשבר לאחר קריסת הבורסה בארה"ב ב-1929
- סיוע לעליית הנאצים לשלטון:** המפלגה הנאצית, ובראשה היטלר, הציעה פתרונות קסם למצב העגום שנוצר בגרמניה על ידי אספות, תעמולה, מצעדים והבטחות לעתיד טוב יותר, הן בתחום הכלכלי והן בתחום הפוליטי. הדמוקרטיה נוהלה בצורה כושלת, וגרמה להתחזקותן של מפלגות הקיצון בכלל ושל המפלגה הנאצית בפרט. הדמוקרטיה אף אפשרה לנאצים להתמודד כחוק ולנהל תעמולה ארסית כנגד משטר הרפובליקה.

הפחד מהקומוניזם:

המפלגה הגדולה בגרמניה מלבד המפלגה הנאצית הייתה המפלגה הקומוניסטית, שהיוותה מתחרה פוליטית ואידיאולוגית למפלגה הנאצית. הנאצים ליבו את השנאה לקומוניזם מתוך עיקרון שלילת אידיאולוגיות אחרות, באמצעות תעמולה אנטי קומוניסטית שכללה: רדיפות אחר חברי המפלגה, פגיעה פיזית בכינוסי המפלגה, נאומי הסתה, ועוד. הקומוניזם זוהה עם היהודים והמפלגה הנאצית עשתה שימוש "בעלילת תקיעת הסכין בגב האומה" ובכך הפנתה אצבע מאשימה כלפי הגורמים אשר הובילו להפסד במלחמה ולמצבה הקשה של גרמניה.

סיוע לעליית הנאצים לשלטון: הנאצים השתמשו באיומים והפחדה וגרמו להמונים לבחור בהם כחלופה למהפכה קומוניסטית יהודית בגרמניה.

סעיף ב'

חוקים שנחקקו בגרמניה בשנים 1933-1935 וסיועם לביסוס המשטר הנאצי:

(על התלמיד להסביר שניים ואת תרומתם לביסוס השלטון הנאצי)

- **חוק ההסמכה 1933** – ביטול הדמוקרטיה והפיכת היטלר למחוקק בלעדי, ריכוז כל סמכויות השלטון בידיו.
- **במסגרת תהליך האחדה (הגלייכשטונג-תהליך התאום) (1933-1934) ניתן לפרט על כל אחד מהחוקים הבאים:**
 - **חוק שיקום הרייך** – מינוי נציגים נאצים בכל אחד ממחוזות גרמניה השונים והכפפתם למפלגה הנאצית. יצר שליטה מוחלטת בכל מחוזות גרמניה.
 - **הקמת חזית העבודה הגרמנית** – יצירת תלות בין עבודה בגרמניה לבין חברות במפלגה הנאצית.
 - **חוק פיזור המפלגות** – הוצאת כל המפלגות מחוץ לחוק למעט המפלגה הנאצית. גרמניה הפכה למדינת חד-מפלגתית דיקטטורית, בה הרייכסטאג איבד את משמעותו כבית-נבחרים, שכן הייתה בו רק מפלגה אחת.
 - **חוק נטרול הכנסיות** – היטלר לא יכול היה לחסל את הכנסיות בגרמניה, ולכן החליט לנטרל אותן. הוא חתם הסכם עם האפיפיור לפיו התחייבה הכנסייה הקאתולית שלא להתערב בענייני הממשל הגרמני. בנוסף, היטלר מינה בישוף נאצי בראש הכנסייה הפרוטסטנטית שמאמיניה, נשבעו אמונים לרייך ולפיהרר.
 - **קביעת סמלי המדינה והדגל** – היטלר קבע שדגל המפלגה הנאצית יהפוך לדגלה הרשמי של גרמניה. עוד נקבע במהלך השלטון הנאצי, בפקודת היטלר, בשנת 1935, עיט מסוגן, בתוספת זר עלי אלון וצלב הקרס, לסמל הלאומי. היטלר אף קבע המנון נאצי, שהתווסף להמנון הגרמני. נוצרה זהות אחת – גרמניה והנאצים.

- **מיזוג משרת הנשיאות ומשרת הקאנצלר באישור הרייכסטאג 1934:** לאחר מותו של הנשיא ב – 1934 כל השלטון רוכז בידיו של היטלר, שהפך גם למפקד העליון של הצבא שנשבע אמונים לפיהרר. מעתה היטלר היה גם קאנצלר, גם נשיא הרייך וגם המפקד העליון של הצבא. כלומר הוא היה ראש הרשות המבצעת, ראש הרשות המחוקקת, מנהיג האומה ומפקד הצבא.

שאלה 3- הגטאות

סעיף א'

תנאי הקיום הקשים בגטאות והשפעתם על חיי המשפחה:
(על התלמיד לפרט לפחות על שלושה קשיים ודרכי התמודדות עם קשיים שבחר):

- **צפיפות- הגטאות היו צפופים וקטנים,** יכלו להכיל מספר מועט של תושבים, אך הגרמנים שלחו לשם יהודים נוספים ממקומות שונים, כך שגטו, שיכול היה להכיל כעשרת אלפים אנשים, הכיל בפועל כמאה אלף איש. עקב הצפיפות והעדר תנאים סניטריים, התפשטו מחלות ומגפות בגטו בקלות רבה. הצפיפות ברחובות הגטו הייתה כל כך גדולה, שנדרשו שוטרים כדי לכוון את תנועת האנשים.

השפעת הצפיפות על המשפחה: המשפחה היהודית בגטו נאלצה לחלוק דירה עם משפחות נוספות, לגור בצפיפות רבה, ללא פרטיות. לעיתים חיו בחדר אחד כל בני המשפחה.

דרכי ההתמודדות עם הצפיפות: משפחות רבות ניסו לשמר את המסגרת המשפחתית נוכח העדר האינטימיות.

- **מחסור במזון- הנאצים ספקו כמות מזערית של מזון בצורה מכוונת,** על מנת להרעב ולהכחיד את היהודים באופן עקיף. בגטאות שרר מחסור כבד במוצרי מזון בסיסיים, על כן הרעב היה כבד, ותושבי הגטו נאלצו להסתפק במנות מזון קטנות, שהוקצבו להם (למעט אלה שעבדו במפעלים בגטו וקיבלו תוספת מזון). הרעב היה אחד הגורמים המרכזיים לתמותה בגטו.

השפעת המחזור במזון על המשפחה: הרעב הביא להתנהגויות קשות של אנשים האחד כלפי השני ובגלל המריבות על המזון התפרקו התאים המשפחתיים. כמות המזון הקטנה שקיבלה כל משפחה חייבה חלוקה, שלעיתים פגעה בחיי המשפחה.

דרכי ההתמודדות עם המחסור במזון: בגטאות התפתחה מערכת שלמה של הברחת מזון מחוץ לגטו בעיקר ע"י מאות ילדים שהופעלו על ידי מבוגרים וסיפקו כ-80% מצריכת המזון בגטו. ילדים רבים נהרגו ונתפסו במהלך פעילות זו. משפחות רבות מכרו את כל חפציהם האישיים כדי להשיג מזון.

- **תברואה ירודה, מחלות ותמותה** - מרבית הגטאות הוקמו באזורים הפחות מפותחים של הערים השונות, בהם התברואה הייתה במצב ירוד. כמו כן, חסרו מוצרי ניקיון בסיסיים כגון: סבונים ואמצעי חיתוי אחרים. במקומות רבים לא היו מים זורמים באופן קבוע. בתקופת החורף לא היו חומרי הסקה להפעלת התנורים, מה שגרם לאנשים לקפוא מקור.

השפעת תנאי התברואה הירודה, מחלות ותמותה על המשפחה: בעקבות המציאות הקשה שנוצרה, פרצו מחלות מדבקות קשות, לדוגמה: מחלת הטיפוס. הקור העז ששרר בגטאות פגע באנשים וגרם להם לחפש חומרי הסקה. הקור והמחלות גרמו לתמותה גדולה מאוד בגטאות, עקב המחלות וחוסר ברופאים ובתרופות. מידי חודש בחודשו מתו אלפי יהודים. אחת הבעיות המוסריות של הרופאים הייתה במי לטפל קודם, את מי להציל, ולמי לתת למות.

דרכי ההתמודדות עם תברואה ירודה, מחלות ותמותה: משפחות רבות נאלצו לחפש חומרי הסקה ולכן פרקו ארונות, מיטות, ורהיטים נוספים לבסוף, המחסור באמצעים גרם לאנשים לעקור דלתות ומשקופים לצרכים אלו. המשפחות ניסו לשמור על היגיינה יום יומית בכדי למנוע הדבקות במחלות. התמודדות עם העדר התרופות הובילה להברחות, בעיקר על ידי הילדים הקטנים, שנהגו לצאת דרך פתחי הביוב מחוץ לגטו, על מנת להשיג תרופות, כסף או מזון שיסייע במצב. התמודדות עם מוות הייתה יום יומית.

- **עבודות כפייה** - כבר מתחילת הכיבוש של פולין חטפו הגרמנים יהודים רבים מהרחובות ולקחו אותם לעבודות כפייה קשות ומשפילות. עבודות הכפייה היו הן בתוך הגטו והן מחוץ לגטו. האנשים עבדו עד אפיסת כוחות.

השפעת עבודות הכפייה על המשפחה: משפחות רבות נשארו ללא מפרנס, ופרנסת הבית נפלה על כתפי האישה והילדים. גם היהודים, שעבדו במפעלים של הגרמנים, קיבלו שכר מועט, שלא הספיק לקנות אוכל.

דרכי ההתמודדות עם עבודות הכפייה: המצב יצר בקרב היהודים ערוץ של עסקים שחורים, של הברחות. כל זאת כדי לשרוד. יהודים שהיה ברשותם כסף, ניסו לשחד את חברי היודנראט, בכדי שלא ישלחו אבות המשפחה לעבודות הכפייה. כאשר הגברים נשלחו למחנות העבודה והפסיקו לפרנס את משפחותיהם, הנשים והילדים לקחו על עצמם את עול פרנסת המשפחה. הנשים נאלצו לדאוג להשגת מזון, לאחזקת הבית ולטיפול בילדים.

סעיף ב'

חשיבות הפעילות בתחום התרבות עבור היהודים:

בגטאות נהגו היהודים לפעול רבות בתחום התרבות, על מנת לשמור על צלם אנוש, וכדי לאפשר תעסוקה יום יומית והפוגה מהמצב הקשה בגטו.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

פעילות התרבות מבטאת את רעיון "קידוש החיים", לפיו יש להתאמץ להישאר בחיים ולשמור על צלם אנוש, למרות התנאים הבלתי אנושיים שכפו הנאצים על היהודים.
הפעילות התרבותית כללו : (על התלמיד להדגים לפחות שלוש) :

- הקמת ספריות.
- חוגי לימוד.
- פרסום עיתונים ועלונים מחתרתיים, שבהם הם דווח על המצב וכן נכתבו מאמרי אקטואליה.
- עדות יומנים ותיעוד החיים בגטו של יחידים (כגון - "עונג שבת" מפעל התיעוד החשוב של קורות גטו ורשה של עמנואל רינגלבלום).
- סופרים שפרסמו יצירות לקהל.
- מוזיקאים שהופיעו בגטו.
- תזמורות.
- הצגות תיאטרון שהועלו בגטו.
- תערוכות ציור ופיסול.

הנאצים אפשרו ליהודים לפעול בתחום התרבות בגטאות מסוימים במסגרת מדיניות ההסוואה וההטעיה בה נקטו. לעיתים הם אפשרו את קיומם של הפעילויות לאור פניותיהם של יו"ר היודנראט ולעיתים העלימו עין, למרות האיסורים.

פרק שני

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 4-6

שאלה 4- מקור – דילמות של ראשי היודנראט

סעיף א'

הדילמה המופיעה בקטע היא : האם על היודנראט לשתף פעולה עם חברי המחתרת ביציאתם למרד או להסגירם לידי הנאצים ובכך למנוע עונש קולקטיבי לתושבי הגטו .
 " ..אין זאת מלשינות, מלשינות תהייה אם אתם תחרישו ואנשים יסבלו".
 דילמה זו לוותה חברי יודנראט רבים בגטאות, מתוך הבנה כי מרד בגטו יחרוץ את גורל התושבים. יו"ר היודנראט, יעקב גנס, מציג בפני מנהלים ושוטרים יהודים את שיחתו עם אחד ממפקדי המשטר הנאצי בעקבות מסחר בנשק עם המורדים.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
 ביעילות לבגרות במתמטיקה

השיקולים שעמדו בפניו יעקב גנס על פי קטע המקור הם:

1. מפקד הגסטפו הודיע לגנס כי אומנם הגטו פרודוקטיבי (מייצר עבור הגרמנים) ולכן הוא נחוץ, משמע ימשיך להתקיים, אבל אם יתנהגו בטיפשות, כלומר יסייעו למחתרת הגטו יחוסל: " הגטו נחוץ מאוד מבחינה כלכלית....אמחק אתכם!".
2. שיתוף פעולה עם המחתרת ימנע מהגטו את האפשרות להינצל. כפי שאמר לגנס מפקד הגסטפו: " אפילו אם יהיו לכם 30...אקדחים- גם אז לא תוכלו להינצל, אלא רק תחישו את אסונכם".
3. שיתוף פעולה עם המחתרת יוביל לכך שיילקח כל מי שאינו פרודוקטיבי בגטו – ילדים ואנשים מעל גיל 60 שבעת אינם עובדים אך חיים בגטו: " ייתכן שייקחו את כולם מגיל 60 ומעלה או ילדים".

סעיף ב'

דילמות נוספות של חברי יודנראט בזמן ביצוע הפתרון הסופי ואינן בקטע המקור: (על התלמיד לבחור אחת ולהסבירה)

1. האם לשתף פעולה עם הנאצים בדבר האקציות, כלומר האם לשלוח יהודים להשמדה?
2. את מי לשלוח להשמדה?
3. האם לספר לתושבי הגטו את האמת אודות המשלוחים/אקציות/פינוי מזרחי?

דרכי ההתמודדות עם הדילמות: על התלמיד להציג שתיים):

1. חלק מראשי היודנראט בחרו לשתף פעולה עם הנאצים מתוך אמונה שכך יוכלו להציל חלק מהיהודים בגטו. אחרים, שלא יכלו לשאת את המטען המוסרי, בחרו לא לשתף פעולה ולשלם את המחיר אפילו בחייהם.
2. חלק מראשי היודנראט בחרו את מי לשלוח להשמדה, בעיקר את הילדים הקטנים, החולים, והזקנים, שלא היו פרודוקטיביים ולא יכלו לשרוד/להתקיים לבד מתוך אמונה שכך יוכלו להציל את שאר יהודי הגטו. אחרים בחרו יהודים באופן אקראי. היו גם אלה שנמנעו מלשלוח את המקורבים להם.
3. חלק מראשי היודנראט בחרו לשתף את יהודי הגטו באמת, על מנת לאפשר להם לבחור כיצד לנהוג ואולי אף להינצל, ולרוב שילמו בכך בחייהם. אחרים בחרו שלא לספר את האמת, ולשתף פעולה עם ההטעיה המכוונת של הנאצים מתוך תקווה שבכך ימנעו מיהודים נוספים להישלח להשמדה. בכך האמינו כי לא תתפתח התנגדות בגטו, העשויה להוביל לחיסולו.

שאלה 5- ועידת ואנזה

סעיף א'

נימוק אחד לביסוס הטענה כי ההחלטה על "הפתרון הסופי" התקבלה לפני כינוס ועידת ואנזה :
(על התלמיד להסביר אחת):

1. היהודים נתפסו כיצורי הבולשביזם/קומוניזם ומפיציו, ולכן חיסול הבולשביזם חייב את

חיסול היהודים:

המלחמה נגד ברה"מ לא הייתה מלחמה שגרתית בעלת יעדים צבאיים, כלכליים ופוליטיים, אלא היה מדובר במלחמה אידיאולוגית. זאת הייתה מלחמה שהנאצים פתחו בה, כדי לסלק מן העולם, את האויב המרכזי בעיניהם - הבולשביזם היהודי. מנקודת מבטם של הנאצים, המשטר הסובייטי ברוסיה נוהל על ידי יהודים והווה חלק מהממשל היהודי העולמי. מכאן, שהמתקפה הנאצית נגד ברה"מ הייתה מתקפה אידיאולוגית, ומאחר ועל פי האידיאולוגיה הנאצית בולשביזם ויהדות נחשבים לשתי פנים שונות של אותה הרעה, הרי המלחמה נגד ברה"מ הייתה מכוונת בסופו של דבר נגד היהודים. מכאן, לא די היה בכיבוש "מרחב מחייה", אלא היה צורך גם למחוק מעל פני האדמה את הבולשביזם ואת יוצרו היהודי.

2. הצורך לטפל במספר רב של יהודים: עם הכיבוש, נוספו לנאצים למעלה מ- 2 מיליון יהודים. הנאצים סברו שבברה"מ ישנם בסך הכל 5 מיליון יהודים. הפתרונות שנקטו הנאצים עד כה לפתרון הבעיה היהודית – בידוד, הגירה או ריכוז טריטוריאלי – לא היו ניתנים לביצוע, כשמדובר על 5 מיליון יהודים.

3. הריחוק הגיאוגרפי: הריחוק הגיאוגרפי של "המזרח" מהמולדת ויחס הבוז לעמים הסלאבים הנחותים גרמו לתחושה שאין צורך להתחשב בדעת קהל או להיכנע לעכבות מוסריות כלשהן.

4. האמריקנים לא מחו על מה שקרה ליהודים עד עתה: ולכן נעדרו בלמים של דעת קהל מצד מעצמה ניטראלית. כתוצאה מכך הרצח הגלום באידיאולוגיה הנאצית יכול היה עתה להגיע לשלב הביצוע.

הסיבות לכינוס ועידת ואנזה (על התלמיד להסביר שלוש):

1. להדגיש שהפתרון הסופי מתייחס לכל אירופה, ללא הגבלות גיאוגרפיות (שטחים כבושים, מדינות גרורות, מדינות ניטרליות, ובעלי ברית בעתיד). כלומר, שההרג של היהודים, המבוצע במזרח אירופה, עתיד להתרחב ולהקיף את כלל יהודי אירופה.
2. להדגיש שהמבצע הכולל והמקיף מהווה משימה מרכזית של הרייך, וכולם ללא יוצא מן הכלל חייבים להפנים שזו משימתם ולהירתם להצלחתה.
3. ליצור תיאום והאחדה בין המשרדים והרשויות המרכזיות ברייך, מבחינה ארגונית ומנהלית, כדי שיושג שיתוף פעולה מלא והירתמות כוללת לביצוע תכנית ההשמדה בקנה מידה אירופי. יש להדגיש כי ההחלטה על רצח היהודים במחנות השמדה תבע גיוס משאבים הרבה מעבר למה שהייה בידי ה - ס.ס., וגיוס משאבים בסדר גודל כזה חייב הסכמה ותאום מראש של כל הגורמים הממשלתיים.

4. להתגבר על מספר קשיים : אי נכונותם של מספר בעלי תפקידים להשלים עם התפקיד המרכזי של ה.ס.ס. בפתרון הסופי של שאלת היהודים ; אי השלמה עם פעולות הרצח הפראיות שהתנהלו לעין כל ; מגמת משרד החוץ להימנע מסיבוכים בעלי אופי בינלאומי.
5. להבהיר כי היידריך מראשי ה- ס.ס. הוא הסמכות העליונה במקרה של חילוקי דעות בכל הנוגע לפתרון הסופי.

סעיף ב'

הטוטליות של הפתרון הסופי באה לידי ביטוי בפרוטוקול ועידת ואנזה :

המגמה להגיע לכל יהודי באשר הוא (כולל 200 יהודי אלבניה) מבליטה את הטוטליות של הפתרון הסופי והשוואה. גרמניה הנאצית העמידה מטרה להשמיד את כל יהודי אירופה עד האחרון שבהם. עדות לכך ניתן למצוא בפרוטוקול הוועידה.

דוגמאות : (על התלמיד להביא שתיים) :

- א. ביטויי מגמת ההשמדה הטוטלית של יהודי אירופה כפי שעולים מפרוטוקול הוועידה : הטבלה בפרוטוקול מונה 11 מליון יהודים בכל מדינות אירופה, שאמורות להיכלל במסגרת הפתרון הסופי. עצם הזכרת 200 יהודים מאלבניה בנשימה אחת עם 5 מליון יהודים מברח"מ (הייתה בכך הגזמה משום שבברח"מ היו 3 מליון. הסיבה להגזמה היא שהם היו שבויים באידיאולוגיה בדבר "בולשביזם יהודי"), מבטאת את הכוונה להשמיד טוטלית ובאופן מוחלט את כל העם היהודי.
- ב. העובדה שנכללו גם יהודים ממדינות לא כבושות כמו רומניה ובולגריה לצד יהודים מארצות נייטרליות כמו שווייץ, שבדיה, ותורכיה (דבר המראה על תכניות הכיבוש העתידיות של גרמניה הנאצית). כמו כן נכללו יהודי צרפת בשטח הלא כבוש שבידי וישי (700,000 יהודים) כולל גם את כל היהודים באזורי השליטה הקולוניאלית של צרפת ומדינות אחרות בצפון אפריקה.
- ג. בוועידת ואנזה השתמשו בהגדרה נרחבת של מיהו יהודי. כבסיס להגדרת מיהו יהודי לצורך הפתרון הסופי, שימשו חוקי הגזע. בשלב זה כבר נכללו בני התערובת מדרגות שונות בהגדרת יהודי לצורך זה.

שאלה 6- המרד בגטאות

סעיף א'

הקריאה למרד נשמעה דווקא בשנים 1942-1943 מהסיבות הבאות :

עד סוף 1942 התאפיין המאבק היהודי במרי אזרחי נגד הכובש הנאצי : "קידוש החיים" והניסיונות לשמור על צלם אנוש. **המרד החל רק בשלב בו היה ברור ליהודים כי סופם מוות וכי נגוזה כל תקווה להישרדות הגטו. כל עוד הייתה תקווה נרתעו היהודים מלמרוד מהסיבות הללו :**

(על התלמיד לציין לפחות שלוש) :

- **האמונה בגטו הייתה שכל זמן שהגטו קיים יש ליושביו סיכוי להישאר בחיים.** הם היו בטוחים שגרמניה לא תנצח בסופו של דבר, ואז יינצלו. לעומת זאת, ברור היה שמרידה בגטו משמעה חיסול מידי. זאת ועוד היהודים לא ידעו מתי יחוסל הגטו. מועד החיסול הסופי היה ידוע רק לנאצים. כל זמן שהגטו היה קיים נשמרה התקווה להצלה.
- **תנאי החיים הקשים בגטו:** רעב, מחלות, צפיפות, אובדן בני משפחה באקציות, הרס משפחות ועוד, כל אלו התישו את תושבי הגטו גופנית ונפשית, ויצרו לפעמים אדישות וייאוש ובלמו את היכולת להתנגד.
- **האחריות המשפחתית, הקשר המשפחתי ההדוק מנע הסתכנות מיותרת.**
- **היו בגטאות גורמים שהתנגדו למחתרת.** היו דנראטים - ההנהגה הרשמית - לא אחדו במקרים רבים את רעיון המחתרת ולא שיתפו פעולה עם מגמות התנגדות אקטיבית מחשש שהדבר יגרום לחיסול מידי של הגטו, מה עוד שסיכויי המחתרת להציל יהודים היו למעשה אפסיים.
- **מדיניות ההסוואה של הגרמנים לגבי כוונותיהם האמיתיות.** עד לשלב מאוחר היהודים אכן האמינו שהם נשלחים "להתיישבות מחדש" ולא ידעו על מחנות ההשמדה. וכשידעו, התקשו להאמין בהם.
- **אי הכרה בהנהגת ההתנגדות:** תנועות הנוער היו את המאגר האנושי מהם צמחה מנהיגות המחתרת היהודית, אבל זו לא הוכרה ע"י הציבור היהודי, אלא רק לקראת הסוף, כשלכולם היה ברור שהגיע הקץ. מה עוד שמנהיגות זו הייתה חסרה ניסיון צבאי.
- **מכלול של קשיים:** מחסור בנשק ובניסיון צבאי, היעדר תנאים טופוגרפיים מתאימים, הגטו עצמו היה מקום מבודד מנותק מהעולם החיצוני. לגטו לא הגיעה אינפורמציה והיו קשיים ביצירת קשרים עם גטאות אחרים. מסביב לגטו הייתה אוכלוסייה עוינת. בתנאים שכאלה היה קשה להקים מחתרת, שהרי נדרש גיבוי של האוכלוסייה המקומית (אספקת מזון, ידיעות ומחבוא), וזאת כידוע לא רק שלא תמכה ביהודים אלא פעלה נגדם.
- המורדים היו חברי תנועות הנוער, הם אלו שהובילו את המרד מהטעמים הבאים:** (על התלמיד לציין לפחות שלושה):
 - **הצעירים וחברי תנועות הנוער,** ניתחו בצורה נכונה את המציאות, הם הבינו את תכונותיהם של הגרמנים.
 - **גילם הצעיר של חברי תנועות הנוער** לצד דבקותם ומסירותם האידיאולוגית, הכשיר אותם לנקוט צעדים נועזים ומהפכניים.
 - חברי תנועות הנוער יכלו לאמץ פתרונות קיצוניים, כמו מרד, משום **שלא רבצה עליהם אחריות אישית או ציבורית, בשונה מההנהגה המבוגרת.**
 - **היבט ארגוני** - תנועות הנוער התארגנו במסגרות שאפשרו מעבר לתאים קטנים ופעילים של מחתרת לוחמת.

- **חברי תנועות הנוער היו חדורי אידיאולוגיה ציונית** ורצו לממש את תפיסתם אודות היהודי החדש הלוחם והגואל את כבודו.

סעיף ב'

התלבטויות של מארגני המרד בנוגע לנושאים הבאים (על התלמיד להסביר שניים) :

- **מקום המרד** - המורדים התלבטו האם לצאת למרד בגטו, אשר עתיד להוביל לחיסולו המוחלט או אולי לנסות לברוח מהגטו ולנסות להצטרף לפרטיזנים הלוחמים ביערות, או למחתרת המקומית הפועלת בעיר הסמוכה.
- **עיתוי המרד** - פתיחה במרד מוקדם מדי יוביל לחיסול הגטו, ומאוחר מדי לא יאפשר למורדים לפעול, מאחר והגטו יחוסל.
- **שאלת האחריות הקולקטיבית** - האם לסכן את היהודים בגטו שאינם לוקחים חלק במרד? האם למורדים יש זכות לגזור את גורלם של יהודים אחרים?

הניסיון לפתור כל אחת מהדילמות:

- **מקום המרד** : ניסיונות לקיים מרד בגטו לוו בהתארגנות חשאית, רכישת נשק, הברחת נשק, אימון בסתר של הלוחמים, חפירת בונקרים, ניסיונות לשט"פ עם היודנראט, אגירת ציוד (תרופות, מזון). במידה ובחרו למרוד בעיר הסמוכה : ניסיונות ליצור קשר עם המחתרת הפולנית. במידה ובחרו לברוח ולהצטרף לפרטיזנים : ניסיון לברוח מהגטו ליערות ולהשתלב בין הפרטיזנים המקומיים.
- **עיתוי המרד** : המורדים ניסו לתכנן את מועד פרוץ המרד סמוך ככל הניתן למועד חיסולו הצפוי של הגטו. לשם כך ניסו להשיג מודיעין.
- **שאלת האחריות הקולקטיבית** : ניסיון לשכנע את תושבי הגטו שגרוש הוא למעשה השמדה, ואין דרך אחרת מלבד מרד. בנוסף, בחלק מהגטאות ניסו המורדים להכין מערך בונקרים בו יסתתרו תושבי הגטו שאינם מוכנים למרוד. בזמן המרד בחלק מהמקרים, נפרצו גדרות הגטו, על מנת לאפשר לחלק מהיהודים לברוח.

נושא ב' - בונים את מדינת ישראל במזרח התיכון

פרק שלישי

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 7-9

שאלה 7- מקור – מאבק היישוב הבריטים (1945-1947)

סעיף א'

הקריקטורה של הצייר יוסף בס מבטאת את גורמי המאבק של היישוב היהודי בבריטים באופן הבא :

בקריקטורה נראה אדם ועל זרועו מספר. דבר המראה כי הינו חלק מהעקורים שעלו לארץ ישראל באופן בלתי לגאלי, כלומר מעפיל.

כמו כן, ישנם סממנים כי מדובר בארץ ישראל : ניתן לראות צמח הצבר, ושמש.

מאחורי האנשים נראית גדר, וניתן לקשר זאת למחנה מעצר עבור המעפילים.

קצין בריטי יושב ורושם את המעפילים. כותרת הקריקטורה הינה : זוהי תעודת הזהות שלי בכדי להדגיש, כי הבריטים מונעים את עלייתם של ניצולי השואה, העקורים.

הגורם למאבק העולה מניתוח קריקטורה זו הינו : המאבק נגד מדיניות בריטניה בארץ ישראל, ביטול הספר הלבן השלישי והרצון להביא לסיומו של המנדט והקמת המדינה.

הספר הלבן השלישי הגביל את מכסת העולים לארץ ישראל, אסר על רכישת קרקעות והקמת יישובים חדשים על ידי היהודים. לאור מצב העקורים עם סיום מלחמת העולם השנייה, חש היישוב היהודי כי על בריטניה לשנות את מדיניותה. מאחר ובריטניה סירבה, החל היישוב להיאבק בה במספר דרכים : מאבק צבאי, העפלה והתיישבות. בנוסף, ניהל היישוב משא ומתן עם מדינות העולם על מנת שיתמכו בסיום המנדט.

דוגמאות לפעולות היישוב במאבק נגד הבריטים (על התלמיד להסביר שתיים) :

- העפלה- סיפור הספינה אקסודוס.
- התיישבות- פרשת בירייה, הקמת 11 הנקודות בנגב.
- מאבק צבאי- ליל הגשרים ; ליל הרכבות ; פיצוץ מלון המלך דוד (יש לציין כי בוצע במסגרת תנועת המרי העברי) ; הפריצה למחנה המעצר עתלית ; פיצוץ תחנות רדאר ; פגיעה בתחנות משטרה ועוד.

סעיף ב'

גישת "המאבק הרצוף":

לאחר פרוק תנועת המרי העברי, המשיכו האצ"ל והלח"י במאבק רצוף נגד הבריטים, שכלל גם מאבק צבאי. המאבק הרצוף הינו: מאבק צבאי, רצוף, מתמשך, בלתי מוגבל בזמן ובאמצעים של ארגוני "הפורשים", אשר לא ראו עצמם מחויבים להחלטות המוסדות הנבחרים של הישוב, ולכן המשיכו במאבק זה מתוך השיקולים הבאים: (על התלמיד לציין לפחות שלושה):

1. אין סיכוי להסכם עם בריטניה - רק מאבק רצוף יביא לסיום המנדט הבריטי. לכן, יש להיאבק בבריטים כל העת ובכל תחום.
2. פגיעה בכוחות הבריטים ובמורל שלהם - "הפורשים" (האצ"ל והלח"י) ציפו כי פעולותיהם נגד הבריטים יגרמו לתגובת שרשרת בבריטניה שתביא בסופו של דבר ליציאתם מן הארץ. בתגובה לפעילות האצ"ל והלח"י, תאלץ בריטניה לתגבר את כוחותיה בא"י. הדבר יכביד על התקציב המדולדל שלאחר מלחמת העולם ה-2, ויגרור ביקורת ציבורית בבריטניה. אובדן חיילים בריטיים והשפלתם יביאו גם הם לביקורת ציבורית על הממשלה הבריטית.
3. האויב-הבריטים והערבים - אירגוני הפורשים ראו בשניהם אויבים בהם יש להילחם, החייל הבריטי עצמו הוצג כאויב, כמייצג את המנדט הבריטי, ועל כן נושא באחריות.

שאלה 8- שאלת ארץ-ישראל באו"ם

סעיף א'

על אף היריבות בין ברית-המועצות לארצות-הברית תמכו שתיהן בהחלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947. הסיבות לכך הן: (על התלמיד לציין שלוש סיבות של כל מעצמה):

סיבותיה של ארה"ב:

- לחץ של יהודי ארצות-הברית ושל מנהיגים ציונים על הממשל האמריקני. דעת הקהל בארה"ב ובעולם עודדו אותה לתמוך בעמדה הציונית.
- השפעת "המלחמה הקרה": עצם תמיכתה המפתיעה של ברית-המועצות בהקמת מדינה יהודית דרבנה את ארצות-הברית לתמוך גם היא בתכנית החלוקה, כדי לא להשאיר לברית-המועצות את ההשפעה באזור לאחר עזיבת הבריטים.
- השפעת השואה על תחושת האשם של הממשל האמריקני. תחושת אשמה בנוגע לעמדת ארה"ב בשאלת העזרה ליהודי אירופה בזמן השואה.

סיבותיה של ברה"מ:

תמיכתה של בריה"מ בתוכנית הייתה הפתעה. עד אז היא גילתה עוינות כלפי התנועה הציונית. והנה, הפתיע גרומיקו - נציג ברה"מ באו"ם - בנאום שנשא בעצרת הכללית, כשהכריז כי ארצו תומכת בשאיפות היהודים להקים מדינה משלהם.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

הגורמים לכך:

- **תמיכה במדינה יהודית תאפשר לברה"מ השפעה באזור "דריסת רגל במזרח התיכון", זאת ע"י הפיכת המדינה היהודית נאמנה לברה"מ. כך תוכל ברה"מ לבסס את מעמדה באזור, במסגרת כוונות ההתפשטות שלה על רקע המלחמה הקרה.**
- **הסבל היהודי בתקופת השואה** מצדיק הקמת מדינה ליהודים, (על פי נאום גרומיקו): גרומיקו הזכיר בנאומו את סבלו של העם היהודי בכלל ובתקופת מלחמת העולם השנייה בפרט, ואת חוסר האונים שגילו מדינות העולם בהצלת העם היהודי. לכן, טען שליהודים מגיעה מדינה משלהם.
- **תחושת ההזדהות של העם הרוסי עם גורלם של היהודים** במלחמת העולם השנייה: גרומיקו בנאומו הדגיש את הסבל והייסורים שעבר העם היהודי בשואה, ואת המחיר הכבד ששלמה ברה"מ במהלך המלחמה. לכן, מגיע לעם היהודי פיצוי בדמות מדינה, כפי שגם לברה"מ מגיעה פיצוי על סבלה במלחמה.

סעיף ב'

עיקרי תוכן החלטת האו"ם שהתקבלה בכ"ט בנובמבר:

1. סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל - לא יאוחר מ-1 באוגוסט 1948.
 2. חודשיים לאחר יציאת הצבא הבריטי יקומו בא"י שתי מדינות - מדינה ערבית ומדינה יהודית, ובירושלים יקום שלטון בינלאומי:
- מדינה יהודית: 55% משטחי המנדט, בהם אזורי הנגב, מישור החוף מבאר טוביה ועד עכו, רוב העמקים, הגליל התחתון והמזרחי כולל הכינרת ואגם החולה.
 - מדינה ערבית: 45% משטחי המנדט הבריטי, בהם הגליל המערבי, יהודה שומרון.
 - ירושלים - אזור בינלאומי בפיקוח האו"ם, שיכלול את העיר וסביבותיה. אזור זה יהיה מפורז, משום קדושתה של ירושלים לשלוש הדתות. כמושל העיר לא יתמנה יהודי או ערבי אלא אדם מבחוץ. את ביטחון הפנים תאבטח משטרה, שאנשיה יגויסו בחו"ל.
 - קיום אחדות כלכלית בין שתי המדינות ושיתוף פעולה ביניהן בענייני תחבורה ומקורות מים, מכס, מטבע, ועוד בכדי למנוע תחרות בין המדינות.

הקשיים הנובעים מתוכן ההחלטה, מנקודת המבט של היישוב היהודי הציוני

(על התלמיד להציג אחד מהבאים):

- ✓ מחוץ לגבולות המדינה היהודית נותרו ישובים יהודיים רבים וחשובים: ירושלים ו-30 ישובים נוספים, תחנת הכוח נהריים ומפעלי ים-המלח.
- ✓ מספר רב של ישובים ערבים בתוך שטחי המדינה היהודית.
- ✓ גבולות המדינה צרים וארוכים והמדינה מחולקת לשלושה גושים עם מעברים ביניהם, הקוטעים את הרצף הטריטוריאלי, עליהם יש קושי גדול להגן.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

שאלה 9- הקמת צה"ל, פירוק המחתרות ופרשת אלטלנה

סעיף א'

בתאריך 26 במאי 1948 פורסמה "פקודת יום להקמת צה"ל" – השם שנקבע, צבא ההגנה לישראל, ביקש להמשיך את מסורת ארגון ההגנה, ואת התפיסה לפיה, צבא המדינה הוא צבא הגנה ולא צבא תוקפני. צה"ל התבסס על הארגונים שקדמו לו: השומר, הגדודים העבריים, ההגנה, הפלמ"ח, הבריגדה היהודית, האצ"ל והלח"י.

הקמתו של צבא הכפוף לממשלה עצמאית, חייב את פירוקן של המחתרות שפעלו עד כה באופן עצמאי.

השיקולים להקמת צה"ל לאחר הכרזת המדינה ולאחר פלישת מדינות ערב: (על התלמיד לציין לפחות שלושה):

1. **במדינה ריבונית אין מקום לארגונים צבאיים נפרדים, אלא לצבא אחד.** המשך המצב הקיים בו פעלו ה"הגנה", ה"אצ"ל" וה"לח"י" הוא בלתי נסבל, ועלול לאיים על ריבונותה וסמכותה של הממשלה. המעבר מיישוב למדינה חייב הקמתו של גוף צבאי אחד, צה"ל, אשר יהיה נתון למרותם (לשלטונם) של המוסדות הנבחרים.
2. **הקמת צה"ל אפשרה החלת "חוק גיוס חובה".** על הצעירים הישראליים, ואיחוד כל הכוחות הלוחמים ונשקם במלחמת העצמאות (דבר שהיה חשוב לאור פלישת צבאות ערב).
3. **בן גוריון רצה בהקמת צבא מאורגן, מסודר, מקצועי וממלכתי,** עם דרגות, היררכיה, מטכ"ל (פיקוד עליון מאוחד) – ולא אוסף לא מקצועי ולא מסודר ולא מתואם של יחידות קטנות.
4. **בן גוריון ראה בהקמת המדינה הזדמנות לנטרל ולהחליש את הכוחות הקיצוניים,** המתנגדים (ארגוני הפורשים) - האצ"ל הלח"י, אשר מהם חשש לחוסר נאמנות למדינה החדשה.

סעיף ב'

פרשת אלטלנה:

בראשית יוני 1948 הפליגה מצרפת אנייה של אצ"ל, "אלטלנה" (כינויו הספרותי של ז'בוטינסקי), ובה כ-900 עולים וחברי אצ"ל ומטען אמצעי לחימה (מאות רובים ומקלעים).

האצ"ל דרש שאמצעי הלחימה שהובאו באנייה יימסרו לגדודים שלו בצה"ל וללוחמיו העצמאיים באזור ירושלים. הממשלה סירבה. בן גוריון טען, שבמדינת ישראל יכול להיות רק צבא אחד, צה"ל, וזאת במיוחד לאור העובדה כי באחד ביוני חתם בגין על פירוק האצ"ל ומסירת נישקו לצה"ל.

לוחמי אצ"ל השתלטו על גזרת חוף ליד כפר ויתקין, מצפון לנתניה, והחלו לפרוק את האונייה. חיילי צה"ל כיתרו את השטח, וביניהם ובין לוחמי אצ"ל אירעו חילופי אש. ב-21.6.1948 נכנעו חיילי אצ"ל, אך האנייה "אלטלנה" הפליגה לחוף תל אביב, שם, בפקודת בן גוריון, הפגזו חיילי צה"ל את האנייה. "אלטלנה" נפגעה, עלתה באש וטבעה. רוב אמצעי הלחימה שהובאו בה אבדו. שמונה עשר איש נהרגו בחילופי האש, רובם אנשי אצ"ל. ראשי האצ"ל בחרו שלא להגיב ובכך נמנעה מלחמת אחים.

האופן בו פרשת אלטלנה מבטאת את הקשיים בפירוק המחותרות :

בין המחותרות – הגנה (כולל הפלמ"ח) אצ"ל ולח"י, הייתה יריבות פוליטית ואידיאולוגית קשה, ואף שנאה. לכן היה קשה לשלב אותן לתוך מסגרת צבאית אחת, ולגרום להם לציית לדרג האזרחי (לממשלה).

בפרשת אלטלנה באים לידי ביטוי הקשיים הבאים (על התלמיד להסביר לפחות שלושה) :

- דרישת האצ"ל להעמיד את הנשק ללוחמיו או לגדודים "שלו" בצה"ל, מבטאת את חוסר ההשלמה עם החתימה על פרוק המחותרות והמציאות הצבאית החדשה.
- קושי לשלב בין ארגון האצ"ל למסגרת הצבאית הצה"לית.
- קושי לגרום לאצ"ל לציית לדרג האזרחי (הממשלה) – המתבטא בניסיון האצ"ל לפרוק את הנשק לטובת הארגון, גם במחיר הרוגים ופצועים.
- קושי של ממשלת ישראל ליישם בפועל את ההחלטה על פרוק האצ"ל והטמעתו בצה"ל.

פרק רביעי

הנבחנים נדרשו לענות על אחת מהשאלות 10-12

שאלה 10- מקור – תהליך הדה-קולוניזציה והשפעתו על היהודים בארצות

האסלאם

סעיף א'

דה-קולוניאליזם- שלילת הקולוניאליזם, תהליך שהביא בהדרגה לסיום שליטת המעצמות על המושבות מעבר לים, והקמת מדינות עצמאיות בארצות אלה. התהליך התרחש בכל אזור בו שלט הקולוניאליזם. ניצני תופעת הדה-קולוניאליזם מתגלים כבר בין שתי מלחמות עולם, אך השיא מתרחש לאחר מלחמת העולם השנייה, ובשנות ה-50 וה-60 של המאה העשרים. **הגורמים שסייעו לתהליך הדה-קולוניזציה, ע"פ קטע המקור :**

- **"תביעתם ניזונה מן האידיאליים הליברליים של חירות, שוויון והגדרה עצמית שהגיעו מן המערב" - גורם אידיאולוגי- התפתחות רעיון הלאומיות :** העמים שחיו תחת השלטון הקולוניאלי נחשפו לתרבות ולרעיונות האירופאים, והחלו לפתח תודעה לאומית עצמית, הן בשל השפעות אלה, והן כתוצאה מהתנאים הקשים תחת השלטון הזר.
- **"בד בבד חלו תמורות במדיניות, בגישה, בנסיבות ובצרכים של המעצמות הקולוניאליות" - גורם כלכלי- משבר כלכלי לאחר מלחמת העולם השנייה :** הנזקים הכלכליים והעלות הגבוהה של הלחימה אילצו את מדינות אירופה להשקיע את הון בשיקום עצמי, ועל כן לא יכלו להרשות לעצמן להמשיך ולשאת בהוצאות הגבוהות הכרוכות בפיתוח התשתיות במושבות ובתחזוקת כוחות צבא ומנהל בארצות אלה.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

- **"התפתחות התודעה הלאומית...תבעו לסיים את התלות המדינית..." - גורם פוליטי- המאבק של התנועות הלאומיות:** בארצות שהיו תחת שלטון המעצמות הקולוניאליות כמו תנועות לאומיות, שניהלו מאבק עיקש ולעיתים ממושך ואליים נגד השלטון הזר. מאבקים אלה הסבו לבעלות הקולוניאליות אבדות ונזקים והתישו את כוחן. קיומן של תנועות לאומיות אלה גם שמטה את הקרקע מתחת להנחת היסוד של הקולוניאליזם, לפיה העמים באזורים אלה לא בשלים לשלטון עצמי, וכי אין למי להעביר את השלטון. התנועות הלאומיות הוכיחו כי יהיה מי שינהל וישלוט גם אחרי הסתלקות המעצמות.

סעיף ב'

- השפעת הדה-קולוניזציה על גורל היהודים בארצות האסלאם:
יהודי ארצות האסלאם קשרו את גורלם עם השלטון הקולוניאליסטי, אשר הציע להם שוויון משפטי ואפשרויות קידום ותעסוקה. הם השתלבו בו, הושפעו מהתרבות האירופאית שהביא עמו, נהנו מפירותיו ושיפרו, בדרך כלל, את מעמדם המשפטי ואת מצבם הכלכלי. לכן, לתהליך הדה-קולוניזציה היו השלכות על חייהם במספר היבטים:
- **שינוי תרבותי-** אחד הביטויים של הדה-קולוניזציה היה התרחקות מהתרבות המערבית שהביאו עמן המדינות הקולוניאליות. היהודים, אשר אמצו בד"כ תרבות זו, מצאו עצמם עתה בסביבה תרבותית אחרת, התרבות הערבית, שהשתלטה בהדרגה על הוויית החיים בארצות השונות (שפה, לבוש, מנהגים, תרבות שלטון).
- **התגברות השנאה ליהודים-** היהודים זוהו, כאמור, כתומכי המשטר הקולוניאלי. התוצאה הייתה העמקת השנאה ליהודים והתגברות הפעילות נגדם. עם זאת, חשוב לציין כי היו גם יהודים (מעטים) שתמכו בתהליכי הדה-קולוניזציה מסיבות אידיאולוגיות (האמונה בזכות ההגדרה העצמית) ומתוך הנחה שמדינות הלאום שתוקמנה תהיינה דמוקרטיות, ותבטחנה את הקיום היהודי בתוכן. כמו כן, יש לציין כי המאבק לשחרור לאומי מיתן בשלבים מסוימים מגמות אנטי יהודיות, מתוך הנחה של התנועות הלאומיות כי פגיעה ביהודים עלולה לפגוע בתדמיתן ולעכב השגת עצמאות. אך לאחר השגת העצמאות הותר הרסן ותהליך הרחקת היהודים מהחברה והפגיעה בהם הגיע לשפל חסר תקדים.

הדגמת השפעת הדה-קולוניזציה במדינה שנלמדה: יהדות מרוקו

אירועים מרכזיים שיש להתייחס אליהם:

- 1912 מרוקו הופכת למדינת חסות של צרפת.
- מצב היהודים תחת השלטון הצרפתי היה טוב – הצרפתים הקרינו מתרבותם על מרוקו, והיהודים שהיו מוכנים לשינוי ולמודרניזציה שהגיעה עם השלטון, שיפרו את פרנסתם, ואת מעמדם וביטחונם.
- במהלך המלחמה הונהגו במרוקו חוקי צרפת של וישי האנטי-יהודיים. עם כיבושה של מרוקו בידי באמריקאים ב-1943, בוטלו כל החוקים המפלים, וחי יהודי מרוקו חזרו למסלולם.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שייכנו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

- הקמת מדינת ישראל יצרה גל של אירועי פגיעה חמורים ביהודים מצד המון מוסת - במהומות נהרגו יהודים ורכוש רב נבזז או נהרס.
 - השלטון הצרפתי, שהתכוון לנטישת מרוקו, לא הצליח לעצור את הפרעות שנערכו ביהודים. יציאה המונית של יהודים ממרוקו נבעה בעיקר מהפרעות בהם אך גם מהחשש שמרוקו, לאחר שתקבל את עצמאותה, תצטרף לליגה הערבית ואז תפעל ביתר שאת נגד היהודים.
 - פרוץ המאבק לעצמאות במרוקו עורר דאגה רבה בארץ ליהודים, והתארגנה מחתרת יהודית, שדאגה להגנה עצמית וארגנה את העלייה לארץ.
 - מרוקו קיבלה עצמאות בשנת 1956 ושליטיה הצהירו כי היהודים הם אזרחים שווים זכויות. מלכה של מרוקו נתן עדיפות לקשריו עם מדינות ערב, ומרוקו הצטרפה לליגה הערבית והתחייבה לכבד את החלטותיה האנטי-ציוניות.
 - בעקבות כך נאסרה העלייה והפעילות הציונית במרוקו, הוגבר הפקוח על המוסדות היהודיים ויהודים שניסו לצאת ממרוקו הוצגו כפוגעים בביטחון המדינה.
 - למעשה, לא היה קו התנהגות עקבי של השלטון כלפי היהודים, ושליטיה העלימו עין במידה מסוימת מן היציאה ההמונית של היהודים מהמדינה.
 - בין השנים 1948-1955, בהן נפגעו יהודי מרוקו, עלו לישראל כ- 67,000 יהודים.
- ניתן לראות כי בעקבות תהליך הזה קולוניזציה במרוקו, עברה מרוקו תהליך של התרחקות מהתרבות המערבית צרפתית שהביא עמו השלטון הקולוניאלי. עקב כך היהודים, אשר אמצו את התרבות הצרפתית והושפעו ממנה רבות, מצאו עצמם עתה בסביבה תרבותית אחרת, התרבות הערבית, שהשתלטה בהדרגה על הוויית החיים בארצות השונות (שפה, לבוש, מנהגים, תרבות שלטון), הרגישו נטע זר וגם נתפסו ככזה.
- בעקבות זאת התגברה השנאה כלפי יהודים, שזוהו כתומכי המשטר הקולוניאלי. התוצאה הייתה העמקת השנאה ליהודים והתגברות הפעילות נגדם. לאחר השגת העצמאות הותר הרסן ותהליך הרחקת היהודים מהחברה והפגיעה בהם הגיע לשפל חסר תקדים, במיוחד לאחר הקמת מדינת ישראל. ליהודי מרוקו לא נותרה ברירה אלא לברוח ממרוקו ולעלות לישראל.

שאלה 11- העלייה בעשור הראשון למדינה

סעיף א'

הגורמים לעלייה הגדולה למדינת ישראל בשנות ה-50 וה-60 (על התלמיד להסביר שלושה מכל תפוצה):

העלייה מאירופה

העולים מאירופה היו ברובם ניצולי שואה ועקורים, שניצלו מן התופת הנאצית. חלקם ניסו להגיע ארצה טרם הקמת המדינה אך נתפסו על ידי הבריטים ונשלחו למחנות מעצר בקפריסין. אחרים נותרו במחנות העקורים עד שהתאפשרה עלייתם.

MY.GEVA

לפרטים
לחצו כאן!

תיכונים, אתם לא לבד!

הכירו את MY.GEVA סרטוני הסבר שיכינו אתכם
ביעילות לבגרות במתמטיקה

יהודי אירופה ניהלו קשר בעיקר עם המוסד לעלייה ב', שעשה מאמצים עילאיים לאפשר את עלייתם ארצה.

גורמי העלייה:

1. **מדינת ישראל נתפסה כבית כתחליף להרס ולחורבן שאפיינו את חייהם במהלך המלחמה:** מרבית העולים, כאמור, היו ניצולי שואה. אירועי השואה והאנטישמיות ששררה באירופה לאחר המלחמה רק חיזקו את רצונם לעלות ארצה. אירופה שהפכה לבית קברות לבני משפחותיהם לא נראתה להם כמקום בו יוכלו לשוב ולהקים משפחה ובית. רבים ראו בחיים בארץ ישראל ובמדינה יהודית כמילוי הצו האחרון שהשאירו הקורבנות.
2. **התסיסה האנטישמית באירופה:** המשך הפגיעה הפיזית ביהודים, דוגמת פוגרום "קילצה", וקיומה של אנטישמיות באירופה שאחרי המלחמה הבהירו לרבים כי למרות הרצח הנורא, האנטישמיות היא תופעה רווחת, ולכן עליהם לבסס את חייהם בארץ ישראל כמקום מקלט.
3. **התסיסה נגד השלטון הסובייטי במדינות הגוש המזרחי:** תסיסה זו ערערה את ביטחונם האישי של היהודים. לעיתים נוצר חלון הזדמנויות במדינות אלו שאפשר ליהודים לעזוב ולעלות לישראל. לדוגמה: יהודי הונגריה ניצלו את המרד בשלטון הסובייטי ואת פתיחת הגבול בין הונגריה לאוסטריה כדי לברוח.

העלייה מארצות האסלאם

כ-70 אחוזים מיהודי ארצות האסלאם עלו למדינת ישראל. אחרים היגרו לצרפת, לקנדה, לבריטניה ולאיטליה. העלייה לישראל נעשתה בעידודם ובסיועם של מוסדות מדינת ישראל, הסוכנות היהודית וארגונים אחרים.

גורמי העלייה:

1. **הקמת מדינת ישראל עוררה תחושת תקווה מהולה בחרדה מפני הבאות:** יהודים רבים בארצות אלו ראו בהקמת המדינה מעשה של השגחה עליונה ואות לביאת המשיח. תחושת השמחה הייתה מעורבת בתחושת פחד וחרדה לעתידם ולגורלם של היהודים בארצות האסלאם, בהם התרבו מעשי פגיעה פיזית ביהודים מצד הערבים. לאחר מלחמת העצמאות נהרגו עשרות יהודים ומאות נפצעו בהתפרצויות אלימות במרוקו, בלוב ובמצרים. התפרצויות אלה ערערו את ביטחונם האישי של היהודים ודרבנו את הגירתם.
2. **תהליך הזה קולוניאליזם במזרח התיכון:** ארצות האסלאם הפכו למדינות ריבוניות לאחר תקופת השלטון הקולוניאלי. תהליך יציאתן לעצמאות לווה בחיזוק מגמות פאן ערביות ופאן אסלאמיות. המגמות הפאן ערביות, כפי שגובשו בכינוסי הליגה הערבית ובמדינות ערב החדשות, הופנו כלפי אויב משותף: נוכחותה של המדינה הציונית במזרח התיכון הערבי. הליגה הערבית פעלה בחזית המדינית והצבאית נגד היישוב היהודי בא"י ונגד הציונות כתנועה לאומית. פעולות אלה ערערו את עתידם וביטחונם של היהודים במדינות ערב החדשות לאחר סיום השלטון הקולוניאלי.

3. **מעמדם של היהודים בחברה הקולוניאלית** : בזמן שלטון של המעצמות הזרות נמנו היהודים עם בני המעמד הגבוה, יחסית לסביבה המוסלמית. רבים קישרו בין היהודים לקולוניאליזם המערבי וראו בהם עושי דברו. היהודים שהשתלבו במערכות הממשל התרחקו באורח חייהם מהחברה המוסלמית-ערבית ונחשבו לנטע זר. כשעזב השלטון הקולוניאלי נוצר חלל ריק, שאת מקומו היו עתידים לתפוס גורמים ערביים מקומיים. ליהודים לא היה עוד מקום במערכת השלטונית החדשה.
4. **הפעילות הציונית** : שליחים ציוניים נשלחו לקהילות היהודיות בכדי לשכנע אותם לעלות ארצה. הציונות הפכה לציונות מגשימה, וקיבלה סיוע מקבוצות וארגונים כמו הגיונט והוועד היהודי האמריקאי, שפעלו בארגון העלייה וסיוע בקליטה.

סעיף ב'

- שאלת עמדה – האם לאפשר עליה חופשית הפתוחה לכל, או להגביל את העלייה ולהנהיג עליית מבוקרת (סלקטיבית).
- על התלמיד להציג את העובדות ההיסטוריות, להציג את עמדתו בנושא ולנמק מתוך העובדות המפורטות לעיל.
- העלייה המבוקרת היא עלייה של יהודים שלא הייתה סכנה מידית לביטחונם. כיוון שממדי העלייה יכולים להיות המוניים, ומערכות הקליטה עלולות לקרוס, הוחלט לנהל תהליך עלייה מבוקר.
 - העלייה המבוקרת העדיפה את צורכי המדינה הנבנית על פני הלחצים מהתפוצות. מדיניות הבקרה הייתה מנוגדת למדיניות השערים הפתוחים שהונהגה בישראל עד אז, ונחשבה גם בעייתית מבחינה מוסרית.
 - במרוקו, בתוניסיה באיראן ובתורכיה לא נשקפה סכנה קיומית ליהודים, לכן מארצות אלה התבצע תהליך העלייה בהדרגתיות.
 - בשלב הראשון נבחרו מועמדים לעלייה מבין מי שעמדו בתנאים הבאים : גיל, מספר נפשות במשפחה וכשירות בריאותית. משמעות הדבר היא, שהמדינה ערכה סלקציה והעדיפה להביא ארצה תחילה את מי שנחשבו בעיניה ככשירים לעבודה ולא היו עתידים להוות נטל כלכלי על המדינה.
 - בשלב השני לעלייה המבוקרת החל תהליך של ריכוז יהודי הכפרים בערים, כדי להתכונן למצב שבו יעמדו חיי יהודים בסכנה.
 - השלב השלישי כלל טיפול בריאותי ביהודים המקומיים וריפויים לקראת עלייה. בחלק מן הארצות סבלו היהודים ממחלות קשות ומדבקות, והחלמתם הייתה תנאי לעלייתם. לשם כך הוקמו מחנות מיוחדים לטיפול ביהודים.

שאלה 12- "רב-תרבותיות"

סעיף א'

"כור היתוך" - זהו ביטוי המתייחס למדיניות ממשלת ישראל בשנותיה הראשונות של המדינה (שנות החמישים והשישים). לפי תפיסה זו, העולים מהמדינות השונות לישראל צריכים להתאים את עצמם לאומה הישראלית המתחדשת, שהסמל המייצג אותה הוא דמות הצבר. רק דמות זו מקובלת במדינה. כל הסממנים הייחודיים של העולים צריכים להימחק.

הגורמים למעבר מתפיסת "כור ההיתוך" לתפיסת ה"רב תרבותיות" בעיצוב החברה במדינת ישראל היו (על התלמיד לפרט שלושה):

- השפעות מהעולם - חלק מגישת הפוסט מודרניזם, רלטיביזם, היעדר ערכים מוחלטים וחלק מערעור על הסדר החברתי שנוצר לאחר מלחמת העולם השנייה.
- העמדת היחיד וצרכיו במרכז - השאיפה לחיים הטובים (הנהנתנות), החליפה את תחושת החברה המגויסת הנלחמת על עצם קיומה.
- השפעת השבר של מלחמת יום כיפור, סדיקת האמון בכל מה שזוהה עם הממסד. תפיסת 'כור ההיתוך' זוהתה באופן ברור עם הממסד הוותיק ועם מטרותיו.
- השפעת מחאת 'הפנתרים השחורים', שהעלתה למודעות הציבורית את תרבותם של יוצאי ארצות האסלאם והציפה את תחושת הקיפוח שלהם.
- המהפך הפוליטי ב-1977 - עליית ממשלת הליכוד לאחר שנים בהן היה בשלטון השמאל.
- מגוון אמצעי התקשורת וזמינותם - תופעה המאפשרת לעולה לשמור על קשריו התרבותיים עם ארץ מוצאו.
- מאות אלפי העובדים הזרים החיים בישראל הגבירו את המודעות לתרבויות שונות המתקיימות זו לצד זו במדינת ישראל.
- ההכרה שגם בלי הניסיון להאיץ את קליטת העולים, בתוך שניים-שלושה דורות ממילא משתלבים הצעירים בחברה הכללית, מעשירים אותה בתרבותם ורואים עצמם חלק בלתי נפרד ממנה.

סעיף ב'

תפיסת ה"רב-תרבותיות" היא גישה שמדגישה את חשיבות קבלת זהויות תרבותיות שונות. על פי גישה זו, הקבוצות השונות שומרות על זהותן מארץ המוצא, על המנהגים, האמונות והשפה שלהן, אך יחד עם זאת מאוחדות בנאמנותן הלאומית. המעבר מגישת כור היתוך לרב תרבותיות, מבטא סובלנות לקיומן של מספר תרבויות במדינה, תוך הכרה שהמאחד בין הקבוצות השונות, הוא ההסכמה על קיומו של משטר דמוקרטי והכרה במוסדות השלטון שלה.

ביטויים מתחומים שונים למימוש תפיסה זו (על התלמיד להסביר שניים):

מוסיקה:

- פריצת "גטאות השידור" של המוסיקה המזרחית, אשר עד לסוף שנות ה-70 הושמעה בבמות שידור ייחודיות משלה בלבד (פסטיבל הזמר המזרחי, תכניות רדיו ייחודיות) אל כלל החברה.
- שינוי בתוכן הטקסטים העבריים המולחנים – מתן ביטוי רב יותר לעולמו הפנימי של יחיד.
- כניסת איטית של סגנון הרוק שזוהה עם "תרבות הנגד".
- כתיבה ומתן במה לשירים המבטאים חוויות של בני תרבויות שונות, ואף געגועים לארץ המולדת אותה עזבו.

קולנוע:

מעבר מסרטים לאומיים המציגים את דמות "היהודי החדש" ("הוא הלך בשדות", "אקסודוס") ולצד "סרטי בורקס" עממיים המציגים באופן סטריאוטיפי הן את יוצאי עדות המזרח (מלאי שמחת חיים, חוכמה עממית ועניים) והן את האשכנזים (מחושבים וערמומיים וכמובן – עשירים), לסרטים המבטאים חוויות של תרבויות ומגזרים שונים בחברה הישראלית:

- מזרחיים: אביבה אהובתי, העולם מצחיק, שחור.
- עיירות פיתוח ופריפריה: סוף העולם שמאלה.
- עולים מרוסיה: החברים של יאנה.
- דתיים: ההסדר, מדורת השבט.
- חרדים: האושפיזין, למלא את החלל.
- הומוסקסואלים: הבועה, נמס בגשם, עיניים פקוחות.
- קיבוצניקים: מבצע סבתא, אדמה משוגעת (סרטים ביקורתיים ביחס ל"יהודי החדש")
- האליטה האינטלקטואלית: הערת שוליים.

תקשורת:

מעבר ממיעוט ערוצי תקשורת, חלקם בעלי זיהוי פוליטי (עיתונות), רובם בבעלות המדינה (רדיו וטלוויזיה) לריבוי ערוצים, המבטאים אידיאולוגיות ותרבויות שונות:

- אתרי אינטרנט.
- רדיו: "קול השלום" (כבר ב 1973), ערוץ 7 (סוף שנות השמונים), רדיו אזורי.
- טלוויזיה: ערוץ ראשון, ערוץ 2, ערוץ 10. ערוצי נישא (אופנה, בידור וכד'), ערוץ 9 - "רוסי", פתיחות לערוצים מכל העולם.

לגיטימציה לציון חגים של עדות שונות:

- המימונה של העדה המרוקאית
- הסהרנה של העדה הכורדית
- הסיגד של העדה האתיופית.

